

José Schraven

Om een tekst te kunnen lezen en een verhaal te kunnen schrijven, zijn in eerste instantie *technische vaardigheden* nodig: het technische lezen en spellen. Doorgaans wordt met deze vaardigheden in groep 3 van de basisschool gestart.

Een goed en degelijk fundament is nodig om plezier in lezen te krijgen (en te behouden), verhalen te begrijpen en teksten te schrij-

ven. In de instructielessen worden de basisprincipes van de technische vaardigheden uitgelegd en inge oefend. De methode is daarbij een hulpmiddel, maar zeker zo belangrijk is het instructie- en modelgedrag van de leerkracht.

In een tweetal artikelen zullen praktijkervaringen worden besproken hoe je als leerkracht in de instructieles een stevige basis legt en zo de eigen lees-spellingmethode effectiever gebruikt.

In dit eerste artikel gaat het over de *klankzuivere periode*. In het vervolgartikel komt de *niet-klankzuivere periode* in groep 3 en de hogere groepen aan de orde.

Instructieles

Om gerichte instructie te kunnen geven, moet de leerkracht goed op de hoogte zijn van de *basisoefeningen* van het lezen en spellen.

De «training» van deze basisoefeningen – ook wel *kernonderdelen* genoemd – staat centraal in de instructieles lezen/spellen. Om de oefeningen te kunnen geven, is het van groot belang dat de leerkracht zeer goed op de hoogte is van deze kernonderdelen. Weet wat de opbouw is, welke problemen eventueel kunnen optreden en hoe die problemen zo veel mogelijk voorkomen worden. Dan zullen de kinderen succes ervaren en op deze manier gemotiveerd blijven voor lezen en spellen.

In het video-instructiepakket *Zo leer je kinderen lezen en spellen* (J. L. M. Schraven) staan deze kernonderdelen uitgebreid beschreven en zijn op video beelden uit de praktijk te zien. Deze aanpak maakt onder andere functioneel gebruik van *klankgebaren*, ter ondersteuning van het aanleren van de klanken.

Daarnaast is tijdens de instructieles *observatie* van de kinderen van groot belang, om te zien in welke mate ze zelfstandig kunnen lezen en spellen, zodat bijsturing al op dezelfde (of de volgende) dag mogelijk is.

Groepsopstelling

In het onderwijs willen we dat de kinderen in een zo kort mogelijke tijd zo goed mogelijk leren lezen en spellen. Verschillende zaken kunnen daaraan bijdragen. Een daarvan – en vrij gemakkelijk te realiseren – is een *goede groepsopstelling*.

In de instructieles vindt veel interactie tussen leerkracht en kinderen plaats. Dan is het praktisch om de kinderen zó neer te zetten dat er tijdens die interactie zo min mogelijk «ruis» optreedt. Dat kan als de kinderen allemaal met het gezicht naar de leerkracht zitten. Of zoals sommigen het noemen: gewoon weer «ouderwets».

Allerlei problemen (zoals omkeringen) worden voorkomen als de kinderen geen vertaalslag moeten maken van de leerkracht of het kind wat er tegenover zit. Oogcontact is heel belangrijk voor informatieoverdracht. De leerkracht zorgt dat de instructie zo snel en gericht mogelijk overkomt. Het is daarom goed om na te gaan of de groeperingsvorm wel past bij het doel van de les. Het werkt zeer effectief als de kinderen meteen de leerkracht zien die instructie geeft of voordoet (*modelgedrag*).

Instructie

Zoals hierboven is beschreven, is kennis van de kernonderdelen, de opbouw binnen die kernonderdelen en de mogelijke problemen bij het aanleren ervan nodig om goed instructie te kunnen geven. Het is het *professionele denkkader*. Op basis van dit denkkader maakt de leerkracht keuzes welke oefeningen in de instructieles komen en welke opdrachten bij de verwerking aan bod komen.

De instructie heeft te maken met het *doel* dat er binnen de les gerealiseerd moet worden. De instructie is helder, sober en zonder allerlei toeters en bellen die onduidelijkheid en verwarring kunnen opleveren.

Bij het aanleren van de letters wordt de letter getoond, verteld hoe hij heet en het betreffende gebaar ingeoeffend. (Zie de *extensie* op de website www.praxisbulletin.nl voor voorbeelden.) In de oefeningen komen de nieuwe en de reeds eerder aangeleerde letters terug.

Als u de kernonderdelen *elke dag* kort aan bod laat komen, dan wordt voorkomen dat de informatie wegzakt.

Klankzuivere periode

In de *klankzuivere periode* hebben de oefeningen altijd met het aanleren van een letter of herhalen van letters (*doel*) te maken. Alle kernonderdelen worden daarop afgestemd, zodat men ook aan het einde van de les weet of het doel wel of niet bereikt is.

De *kernonderdelen* van de *klankzuivere periode* zijn: *aanleren van de nieuwe letter (lezen en schrijven)*, *visuele discriminatie*, *auditieve synthese*, *woorden en zinnen lezen*, *auditieve discriminatie*, *auditieve analyse*, *woorden en zinnen schrijven*.

De nu volgende vijf items vormen een selectie uit de genoemde kernonderdelen. Ze zijn als voorbeeld bedoeld.

1 Aanleren van de letters

- *Tips uit en voor de praktijk*
 - Het invoeren van de *klanksynthesebenadering* bij een methode voorkomt radend lezen. Ook al heeft de methode een «kapstokwoord», waarvan volgens de methode maar één letter expliciet aangeleerd hoeft te worden, dan nog is het zeer aan te bevelen om eerst alle letters van dat woord expliciet aan te leren en dan pas het woord te laten lezen en schrijven. Daarna kunnen de kinderen

met deze letters ook echt woorden lezen en schrijven.
– Met alle aangeleerde letters worden vanaf het begin zo veel mogelijk betekenisvolle woorden gelezen en geschreven. Wanneer *klankzuivere woorden met meerdere medeklinkers* gemaakt kunnen worden, dan kunnen deze woorden ook meteen aangeboden worden (bij lezen en spellen), zodat de kinderen niet blijven vastzitten aan het «kapstokwoord». De meeste methodes stellen dit te lang uit.

Als bijvoorbeeld bij *De leessleutel* achtereenvolgens alle letters van de sleutelwoorden *naam*, *lees*, *rik* aangeleerd zijn, dan kunnen woordjes als *raam*, *kees*, *lik* gelezen én geschreven worden, maar ook woordjes als *slik*, *kaars*, *slim*.

En als bij *Veilig leren lezen* alle letters van de woorden *ik*, *maan*, *roos* zijn aangeboden, dan kunnen ook woorden als *mik*, *maak*, *rook* gelezen én geschreven worden, maar ook woorden als *smaak*, *kroos*, *snik*.

– *Woordrijtjes van allerlei niveaus* worden op het zijbord genoteerd om met elkaar te lezen en dus ook om van elkaar te leren. Op andere momenten van de dag kan op een snelle manier met de zwakkere kinderen nog een extra keer geoefend worden.

– Het toevoegen van de lidwoorden *de* en *het* (als daarvan de letters aangeleerd zijn), is zinvol, omdat zo ook de koppeling met het goede lidwoord meteen geoefend wordt.

2 Auditieve synthese

Auditieve synthese is het – in de juiste volgorde – verbinden van de klanken tot een woord (*plakken*). Het is een hulpoefening voor het lezen. In de praktijk kennen we de *spellende lezer*: het kind zegt eerst de losse klanken en daarna het hele woord. Een aantal kinderen blijft hier hardnekkig aan vasthouden. In de meeste methodes en toetsen moet de leerkracht de auditieve synthese spellend voordoen. En dan is het logisch dat de kinderen dit ook zo toepassen en spellend gaan lezen.

- *Tips uit en voor de praktijk*
 - Als de leerkracht vanaf het begin (ook bij kleuters) de auditieve synthese *zingend* oftewel met *verlengde klankwaarde* aanbiedt, dan zal het spellend lezen sterk afnemen.

Dus het woord *raam* wordt niet meer als *r-aa-m* aangeboden, maar (zingend) als *rrraaaamm*. Er is nu geen pauze meer tussen de klanken. Ook niet tussen de eerste en de tweede klank.

Het is wel even een omschakeling als een leerkracht

het jarenlang anders gedaan heeft. Het is logisch om na deze oefening meteen woorden te laten lezen om het verband tussen de oefeningen te laten zien.

– Als een kind het woord niet meteen kan lezen, kan de leerkracht een hint geven hoe hij (of zij) het aan moet pakken. In plaats van te zeggen: 'Kijk nog maar eens' wordt nu de aanwijzing gegeven: 'Ga maar mooi zingen.'

– Vanaf de eerste week wordt in groep 3 de auditieve synthese op allerlei niveaus (tot en met drie medeklinkers) aangeboden. Want er wordt in de praktijk te lang op medeklinker-klinker-medeklinkerniveau (mkm-niveau) geoefend.

3 Auditieve analyse

Auditieve analyse is het – in de juiste volgorde – onderscheiden van de klanken in een woord (*hakken*). Het is een hulpoefening voor het goed schrijven van de woorden.

Bij de auditieve analyse zien we in de praktijk, net zoals bij de synthese, dat er te lang op mkm-niveau geoefend wordt.

• Tips uit en voor de praktijk

– Vanaf de eerste week wordt in groep 3 de auditieve analyse op allerlei niveaus (tot en met drie medeklinkers) aangeboden. Natuurlijk toegespitst op het niveau van het betreffende kind.

– De auditieve analyse wordt vlak vóór het auditieve dictee gedaan. Zodat ook hier door de leerkracht de samen-

hang tussen de hulpoefening en de toepassing bij het dictee aangegeven kan worden.

4 Auditief dictee

Vanaf de eerste week is het zinvol een auditief dictee aan te bieden. Tijdens het dictee observeert de leerkracht welke letters, woorden en zinnen de kinderen uit het hoofd kunnen opschrijven. Dus zonder dat de kinderen de letters kunnen zien!

• Tips uit en voor de praktijk

– Letterwaslijnen en woordkaarten onder de platen zijn niet aanwezig. Omdat het lastig is om woordkaarten steeds weg te halen, is het handig die niet meer op te hangen en in plaats van een letterwaslijn een los letterbord te maken. (Het letterbord is als voorbeeld opgenomen in de extensie bij dit artikel op de website www.praxisbulletin.nl.)

– De hele dag mogen de kinderen de letters op het letterbord zien, maar tijdens het dictee wordt het bord omgedraaid. Let dus op dat het bord niet te zwaar is. Een eenvoudig, lichtgewicht prikbord is al voldoende. Het werkt het best als de letters – geordend in lange klanken, korte klanken, tweetekensklanken en medeklinkers – in volgorde van aanbidding worden opgeprikt.

5 Schrijven

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn dat de aangeleerde letters meteen geschreven worden.

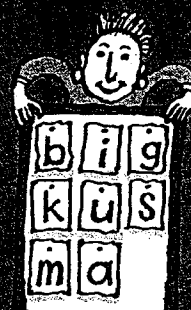
• Tips uit en voor de praktijk

– Er wordt meteen met *hulplijnen* geschreven, om goede instructie te kunnen geven bij de letters met en zonder stok.

De eerste dag oefenen de kinderen op een blaadje met een wat grotere regelafstand. Maar de tweede dag wordt in een schrijfschriftje geoefend, met hulplijnen zoals die in het dicteeschrift voorkomen.

– Het is nodig de schrijfwijze geïsoleerd in het schrijfschriftje te oefenen, om vervolgens de woorden van het dictee goed te kunnen schrijven.

– Ook kinderen die fijnmotorisch niet zo sterk zijn, oefenen meteen mee. Uitstel heeft weinig zin. Deze kinderen hebben meestal nog meer oefening nodig. En wachten levert alleen maar achterstand en dus demotivatie op.

Extensie
op de site

Dit artikel heeft een
extensie op onze
internetsite

www.praxisbulletin.nl

Literatuur

- J. L. M. Schraven, *Zo leer je kinderen lezen en spellen*, TGM, Zutphen, 2001.
- J. L. M. Schraven, *Kernonderdelen bij het aanvankelijk lezen en spellen*, in: *Tijdschrift Speciaal Onderwijs*, nummer 66, 1993, pagina 290-295.
- J. L. M. Schraven, *Aanvankelijk lezen en spellen. Een preventieve aanpak in een ovg-school*, in: *School en begeleiding*, 1994, pagina 40-43.
- J. L. M. Schraven, J. E. H. van Luit, *Technisch lezen*, in: J. E. H. van Luit, A. Meijer (red.), *Onderwijs aan kinderen met een leerachterstand*, Intro, Baarn, 1995.
- M. C. Smits, *Twee vliegen in één klap. Schrijven én lezen in groep 3*, in: *Jsw*, 1999, pagina 36-40.
- J. L. M. Schraven, *Gerichte instructie geeft betere resultaten bij lezen én spellen*, in: *Schooljournaal/Zorg Primair*, 2000, pagina 1-6.

Meer informatie

Voor meer informatie kunt u bellen of schrijven met de auteur van dit artikel:

Mevrouw J. Schraven

Postbus 4215, 7200 BE Zutphen

T 0575 - 51 24 76

Auditief, visueel en motorisch

Een ander middel dat we tot onze beschikking hebben om het lezen en spellen zo goed mogelijk aan te leren, is om bij de instructie zowel het auditieve kanaal als het visuele en het motorische kanaal in te schakelen. Bij jonge kinderen zijn de hersenen nog soepel en kunnen meerdere gebieden geactiveerd worden om te helpen de vele koppelingen te onthouden die bij het lezen en spellen nodig zijn.

Tips uit en voor de praktijk

– Zeer ondersteunend voor het oproepen van de klank bij het teken (en omgekeerd) is de motorische ondersteuning door middel van de klankgebaren. (Bij de extensie van dit artikel op de website www.praxisbulletin.nl zijn hiervan voorbeelden opgenomen.)

Bij elke letter leren de kinderen een gebaar. Indien mogelijk lijken de gebaren op de vorm van de letter. De kinderen krijgen door de motorische ervaring ook al snel door welke letters lang klinken (de beweging wordt overdreven geoefend) en welke letters kort zijn.

– De kinderen maken de gebaren altijd met de linkerhand. (De leerkracht met de rechterhand).

– De kinderen leggen de hand op de tafel, zodat ze kunnen «afkijken» welke richting bijvoorbeeld het boogje van de letter «r» of de letter «t» uit moet.

Herhaling en differentiatie

Het zal duidelijk zijn dat dit allemaal niet vanzelf gaat. Als de leerkracht elke dag oefent en beurten geeft op het niveau van het kind, dan is een apart handelingsplan (of remedial teaching) buiten de klas niet nodig. Als er één keer per veertien dagen een dictée gegeven wordt, heeft de leerkracht lang niet zo'n goed zicht op de resultaten dan wanneer er elke dag kort aandacht wordt besteed aan de kernonderdelen.

Tips uit en voor de praktijk

– De beste resultaten worden geboekt als elke dag alle kernonderdelen kort worden geoefend. De leerkracht houdt dan ook goed zicht op de prestaties van de kinderen en kan zo snel bijsturen. Het grote voordeel is ook dat voorkomen wordt dat informatie wegzakt.

– In de instructieles kan door de begeleide inoefening vrij snel een stapje verder uitgeprobeerd worden (zone van de naaste ontwikkeling), waardoor de informatie uitdagend blijft.

Het grote voordeel van de niveaueverschillen in de groepsinstructieles is dat de kinderen van elkaar kunnen leren. De zwakkere kinderen horen het al en kunnen het tijdens de oefening zachtjes meedoen, terwijl de betere kinderen voldoende uitdaging krijgen.

